

Södertörns högskola | Institutionen för genus, kultur och historia
Kandidatuppsats 15 hp | Etnologi | Höstterminen 2010

Haitis hopp

– En postkolonialt teoretisk diskursanalys av den mediala berättelsen om jordbävningen i Haiti.

Av: Michael Johansson
Handledare: Magnus Öhlander

SÖDERTÖRNS HÖGSKOLA
141 89 Huddinge
Etnologi

Copyright

Denna uppsats är Michael Johanssons egendom och får ej begagnas för publicering utan medgivande av författaren.

Abstract

Syftet med denna uppsats är att analysera Aftonbladets och Expressens rapportering av Haiti under en specifik historisk tidpunkt och undersöka om och i så fall på vilka sätt postkoloniala diskurser om Väst och De Andra präglar denna rapportering. Det empiriska materialet består av 99 artiklar som alla berör jordbävningens katastrofen i Haiti och som publicerats i Expressen och Aftonbladet under tidsperioden 13 januari 2010 till och med 22 januari 2010.

Uppsatsens analyser visar att det universalistiska likhetsideal som merparten av artiklarna appellerar till är samma likhetsideal som samtidigt konstruerar Haiti som annorlunda och haitierna som De Andra. Det blir tydligt hur motsägelsefulla resonemang får mening genom eurocentriska dikotomier mellan västerländsk överordning och haitisk underordning. Föreställningar om ett rationellt, civiliserat, pålitligt och godhjärtat Väst tillåts att frodas i relation till ett Haiti iscensatt som passivt, farligt, korruperat, opålitligt och laglöst. Bistånd, hjälparbete och militära interventioner framställs därför inte bara som en direkt aktion för att hjälpa de drabbade av jordbävningen utan också som ett medel för att hjälpa Haiti in i civilisationen med universalistiska värden och en utopisk självbild som ledstjärna.

Nyckelord: postkolonialism, diskursanalys, West and the Rest, universalism, Aftonbladet, Expressen.

Innehållsförteckning

Abstrakt.....	ii
1 INLEDNING.....	5
1.1 Bakgrund.....	5
1.2 Haiti -en historisk återblick.....	5
1.3 Syfte och frågeställning.....	6
1.4 Material och avgränsning.....	7
1.5 Teoretiska och metodologiska utgångspunkter.....	8
1.6 Reflexivitet.....	12
2 ETT CIVILISATORISK PROJEKT.....	13
2.1 ”Väst”.....	13
2.2 Biståndets Haiti och västvärldens sexiga hjältar.....	14
2.3 Den globala byn Haiti.....	17
3 HISTORIER FRÅN ”HELVETET”.....	19
3.1 Det osynliga kollektivet.....	19
3.2 I journalistens värld.....	21
3.3 Tillit och misstro.....	24
4 MAK, VÅLD OCH ANTAGONISM.....	25
4.1 USA och ”Machete-gängen”.....	25
4.2 Inom-medial diskussion.....	28
5 AVSLUTANDE DISKUSSION.....	30
KÄLLOR OCH LITTERATUR.....	34

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Haiti omfattar den västra delen av ön Hispaniola i Västindien (den östra delen utgörs av Dominikanska Republiken)¹ Söndagen den 12 januari 2010 drabbas Haiti av en kraftig jordbävning. Landet saknar en infrastruktur som kan stå emot jordbävningar av den storlek som manifesterar sig och konsekvenserna blir förödande för den haitiska befolkningen. (Natur)katastrofen får stor uppmärksamhet i västerländsk media och varje dag fylls svenska tidningar av kommentarer, analyser och korrespondens om situationen i Haiti. Det inleds också samtidigt en insamlingskampanj för Haiti och bistånds -och hjälparbetet får bred spridning medialt.

1.2 Haiti -en historisk återblick

Erkänd som en Fransk slavkoloni 1697 hade Saint-Domingue (som Haiti då kallades) vid början av 1780-talet etablerats som den mest lönsamma kolonin i världen. I termer av agrikultur och produktion var plantagerna i kolonin också de mest industrialiserade platserna i världen och Haiti den då största producenten av kaffe och socker.² Den exceptionella produktiviteten hade emellertid ett högt mänskligt pris. Peter Hallward, professor i modern europeisk filosofi, skriver: "Haiti's slaves were worked to death so quickly that even rapid expansion of the transatlantic trade over these same years was unable to keep up with the demand."³

I Augusti 1791 gjorde slavarna uppror och lyckades med att ta kontrollen över plantagerna från fransmännen. Storbritannien såg därmed chansen att ta över den förmögna kolonin samt i samband med detta förhindra en revolutionär spridning till Jamaica. Efter fem års krig (1793-1798) retirerade Storbritannien. Frankrike med Napoleon i spetsen gjorde ett nytt försök att återerövra kolonin men tvingades till slut att ännu en gång retirera.⁴ Omdöpt till Haiti deklarerade det nya (och efter 13 år av krig ödelagda) landet till slut sin självständighet i januari 1804.⁵ Barnor Hesse, professor i sociologi och statskunskap, påtalar ett intressant faktum beträffande Haitis revolution.

It's the only revolution with the only constitution that outlaw slavery and outlaw discrimination on the basis of race /

¹ NE online

² Hallward 2010, s. 9. Se även: Laurent Dubois citerad i: BBC 2007. *Racism: a history*

³ Hallward 2010, s. 9

⁴ BBC 2007. *Racism: a history*

⁵ Ibid, s. 10f

.../ That's not in the Bill of rights in the US, it's not part of the unwritten constitution of the british empire. But it's part of that history of aposing racism that actually comes from the inslaved themself and not from the so called humanitarian efforts of the abolitionist movement; which couldn't have been succesfull unless the slaves themself were making slavery unstable.⁶

En imperialistisk, slavägande omvärld såg dock inte med blida ögon på Haitis revolution och svarade med ekonomisk och politisk isolering av landet. Detta i korrelation med att Haiti tvingades att satsa större delen av sina begränsade resurser på försvar mot eventuella nya attacker, försatte landet i en extremt utsatt position. Frankrike erkände först Haiti som suverän stat 1825, efter att deras forna slavkoloni tilldömts att betala ett skadestånd på 150 miljoner franc till Frankrike för förlorade slavintäkter. En summa som Haiti än idag betalar av ränta på.⁷

Flera forskare och författare poängterar hur samtidens fortsatta exploatering av utom-Europa/syd nu måste sättas in i en nyliberal kontext, där lydstaterna snarare inkorporeras i tvingande ekonomiska avtal än underkastas direkt styre som under kolonialtiden (även om det senare fortfarande är giltigt). Neokolonialism eller neoimperialism är ord som används för att förklara hur numera formellt självständiga stater fortfarande exploateras genom att nya beroendeformer har skapats. Globaliseringen förstås då som ett västerländskt civilisatoriskt projektet, där transnationella företag, världsbanken och IMF tillsammans med Europas/Västs migrationsbestämmelser bibehåller globala orättvisor och reserverar ”den fria rörligheten” till en privilegierad grupp.⁸

1.3 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att analysera Aftonbladets och Expressens rapportering av Haiti under en specifik historisk tidpunkt och undersöka om och i så fall på vilka sätt postkoloniala diskurser om Väst och De Andra präglar denna rapportering. Mitt intresse ligger i att studera mediala språkliga praktiker och huruvida rapporteringen av Haiti i sådana fall bidrar till att reproducera föreställningar om en naturlig rangordning mellan människor.

Frågeställningarna som jag utgått från i analysen är följande:

- Hur framställs Haiti i relation till Sverige och Väst ?
- Hur beskrivs, omtalas och iscensätts den haitiska befolkningen ?

⁶ Hesse citerad i: BBC 2007. *Racism a history*

⁷ Hallward 2010, s. 12

⁸ Se: Palmberg 1999. Jonsson 1992. Easterly 2008. Dahlstedt & Tesfahuney 2004. Loomba 2006. m fl

- Infogas berättelserna om Haiti i en vidare diskussion om politisk och ekonomisk makt; om hegemoni, imperialism och ojämlika förhållanden?

Det är viktigt att fastslå att syftet med uppsatsen är INTE att undersöka det faktum att jordbävningkatastrofen i Haiti uppmärksammats i svenska media. Jag ifrågasätter inte heller den goda viljan eller det hjälpbehov som finns. Självklart ska människor i nöd ges bistånd och hjälp. Genom att undersöka talet om Haiti i samband med jordbävningen avser jag belysa hur svenska massmedier uppfattar och beskriver landet och dess invånare. Syftet är att undersöka hur orsakerna till hjälpbehovet och följderna av hjälpbehovet beskrivits i en medial kontext under en historisk tidpunkt.

1.4 Material och avgränsning

Uppsatsens empiriska material utgörs av 99 artiklar som samtliga berör jordbävningkatastrofen i Haiti och som publicerats i Expressen och Aftonbladet under tidsperioden 13 januari 2010 till 22 januari 2010. Artiklarna har hämtats genom mediadatabasen Retriver⁹ under två tillfällen: 11 november 2010 samt 12 november 2010.

Sökordet på databasen under ovan nämnda tidsperiod har varit "Haiti", vilket resulterade i 146 träffar varav 101 på Expressen och 45 på Aftonbladet. Mitt intresse har legat i att undersöka tidningarnas nyhetsdel och dit har jag räknat ledare, utrikeskorrespondens, kommentarer, reportage, kulturartiklar, framsidor samt analyser. Således har sportreportage, debattsidor, smånotiser, kopior av artiklar eller artiklar som bara innehåller ordet "Haiti" inte varit relevanta. Efterföljande utsorteringsprocess har renderat i ett empiriskt material bestående av 63 artiklar från Expressen och 36 från Aftonbladet. Av dessa är 22 stycken citerade i uppsatsen. Utifrån den tidsram jag befunnit mig inom bedömer jag att 99 artiklar tillåtit mig att få ett väl genomarbetat empiriskt material.

Anledning till att jag har valt att studera artiklar från just Expressen och Aftonbladet är att de båda är kvällstidningar, båda hade utrikeskorrespondens i Haiti och båda når en stor läsarkrets. Mitt huvudsakliga syfte har varit att utifrån en kvalitativ ansats se om medierapporteringen om och kring Haiti präglats av rasifierade diskurser om Väst och De Andra. Därmed har jag inte gjort kvantitativa redovisningar av frekvens, mängd eller jämförande analyser av tidningarna. Mitt syfte har varit att gå på djupet av artiklarna för att analysera vad artiklarna förmedlar både explicit och implicit, omedvetet eller medvetet utifrån de tre frågeställningar som jag har redovisat och utifrån de

⁹ <https://web.retriever-info.com.till.biblextern.sh.se/services/archive.html>

teoretiska verktyg som kommer att presenteras i teoridelen. På grund av tidsförhållanden och begränsat utrymme kommer inte några artikelbilder att finnas med i uppsatsen, annat än vid enstaka exempel i textform. Vidare är alla artikelförfattare anonymiserade, det har jag gjort dels för min egen skull och dels för läsarens skull. Syftet är helt enkelt att – i den utsträckning det är möjligt – minska risken för att eventuellt förknippa författaren med tidigare artiklar och eventuella politiska ställningstaganden samt att inte riskera att hänga ut en enskild person.

Aftonbladet

Grundad 1830 av Lars Johan Hierta. En socialdemokratiskt förankrad kvällstidning som trycks i Stockholm. Förutom Stockholm så utges tidningen på flera orter i landsorten samt i olika regionala editioner.¹⁰ Enligt [aftonbladet.se](http://www.aftonbladet.se) är upplagan 348 800 exemplar på vardagar samt 410 800 exemplar på söndagar (2009). Aftonbladets webbtidning har 5 685 895 besökare varje vecka (2010).¹¹

Expressen

Grundad 1944 av Dagens nyheter. En liberalt förankrad kvällstidning som trycks och utges i Stockholm.¹² Enligt [expressen.se](http://www.expressen.se) är upplagan 272 800 exemplar på vardagar samt 375 500 exemplar på söndagar (2010). Expressens webbtidning har 2 387 435 besökare varje vecka (2010).¹³

1.5 Teoretiska och metodologiska utgångspunkter

Den vetenskapliga utgångspunkten för den här uppsatsen är postkoloniala teoribildningar och kulturteoretikern och sociologiprofessorn Stuart Halls diskursbegrepp som redovisat i hans text om ”West and the Rest” i boken *Formations of modernity*.¹⁴ Genom att använda mig av ett postkolonialt perspektiv ämnar jag belysa de normer och strukturer som konstituerar våra liv, där vissa inkluderas och andra exkluderas, och därigenom synliggöra de ramar inom vilka media agerar. Utifrån Stuart Hall kommer uppsatsens fokus koncentreras kring hur postkoloniala diskurser om Väst och De Andra måste förstås i ett historiskt sammanhang om makt -där makt görs relationellt genom kontroll och normalisering.¹⁵

Teoridelen inleds med en introduktion till diskursbegreppet för att sedan presentera grundragen i de postkoloniala teoribildningarna. Mitt intresse ligger i att undersöka de teoretiska ramar och

¹⁰ NE online

¹¹ <http://www.aftonbladet.se/siffror/>

¹² NE online

¹³ <http://www.expressen.se/omexpressen/siffror>

¹⁴ Stuart Halls ”West and the rest” kommer hädanefter att översättas till ”Väst och De Andra.”

¹⁵ Foucault, Michel 1980, s. 185ff

verktyg som kommer att bli aktuella i undersökningen om medierapporteringen av katastrofen i Haiti. Uppsatsen syftar således till att undersöka hur föreställningar om Väst och De Andra reproduceras medialt.

Diskurs

I fråga om relationen mellan makt och kunskapsproduktion är diskurs ett centralt begrepp. Utifrån filosofen Michel Foucault förklarar Hall diskurs som produktionen av kunskap genom språket, eller med andra ord: kunskap som konstitueras genom diskursiva praktiker som producerar mening.¹⁶ I skapandet och återskapandet av idéer om Väst och De Andra utgör diskursen ett specifikt sätt att representera Väst i relation till De Andra genom att olika framställningar av teser, begrepp och teorier tillsammans leder till föreställningar som medverkar till att skapa mening och kunskap.¹⁷ När olika uttalanden görs om ett ämne som till exempel katastrofen i Haiti görs dessa uttalanden således i ett diskursivt sammanhang som dels begränsar vissa konstruktioner och tolkningar av ämnet och dels möjliggör att konstruktioner och tolkningar av ämnet görs på ett specifikt sätt. Diskursen om Väst och De Andra innehåller flera olika uttalanden, men dessa uttalanden bildar hegemoni – eller vad Foucault kallar diskursiv formation – genom att uttalandena på olika sätt länkas samman och bildar en helhet som i sin tur cementerar och reproducerar föreställningar om norm och avvikelse.¹⁸ Mitt intresse ligger i att studera den diskursiva praktiken i mitt material; vilka uttalanden som görs och hur de görs i relation till jordbävningen i Haiti. Vidare blir det viktigt att undersöka vilken roll den diskursiva praktiken spelar för upprätthållandet av ojämlika maktförhållanden.

I den foucauldianska förståelsen av samhället kan ”sanningen” inte finnas bortom den nära förbindelsen mellan makt, diskurs och vetande. Det är inte heller vad som är sant eller falskt i en diskurs som är av intresse för diskursteoretiker utan huruvida diskursen är effektiv i praktiken. Hall menar att diskursen om Väst och De Andra kan kallas en ”regime of truth” just på grund av diskursens praktiska effektivitet i att organisera och reglera maktrelationer.¹⁹

I den genomslagskraftiga boken *Orientalism* framhöll Edward Said, professor i litteratur och engelska, hur språket inte bara är ett medel för kommunikation utan hur det främst innehåller ett sätt att se på världen, på vad som är överordnat och underordnat, rätt och fel, sant och falskt etcetera. Said belyste hur väst producerade eurocentrisk och imperialistiskt definierad kunskap om platsen

¹⁶ Hall 1992, s. 291

¹⁷ Ibid, s. 291f

¹⁸ Ibid, s. 291f

¹⁹ Hall 1992, s. 295

och människorna de dominerade i syfte att fortsätta dominansförhållandet.²⁰ Med andra ord handlar det alltså inte bara om själva förtrycket eller underordningen utan även om makten att genom språket legitimera förtrycket och underordningen, även för den som blir förtryckt. Det identitetsmässiga trauma som detta innebär beskriver psykiatrikern Franz Fanon i sin bok *Black Skin White Masks*. Fanon menar att de koloniala diskurserna innehåller en inneboende ambivalens, det vill säga att det koloniala projektet dels legitimerades genom en tanke om att civilisera Den Andre efter en eurocentriskt definierad måttstock samtidigt som kolonialismens projekt legitimerades genom att Den Andre ansågs vara väsensskild från den vita Europén och aldrig kunde civiliseras.²¹

Postkoloniala teoribildningar

Fanon, Hall och Said kan sägas vara tre mycket inflytelserika personer inom de postkoloniala teoribildningarna och den poststrukturalistiskt färgade förståelsen om språket som konstruerat i binära oppositioner där mening skapas i dikotomier och kontraster. I skapandet och återskapandet av projektet Europa/Väst²² och den Europeiska identiteten²³ är mångtydiga motsatsförhållanden till icke-Europa och det icke-Europeiska, grundpelare i konstruktionen av institutioner, politik och identiteter²⁴ De Andra och De Andras platser definieras i denna dikotomi uteslutande i avvikande termer och blir allt det som Européerna inte är: barbarer, primitiva, aggressiva, promiskuösa, lata, feminina, exotiska etcetera och något som Europa måste kontrollera och undervisa eller förgöra.²⁵

En postkolonial grundtes är att den kunskap som skapades om De Andra och De Andras platser under det koloniala projektet har präglat vår samtid och föreställningar om ras, klass och kön cementeras och reproduceras ständigt inom en föränderlig och kontextuell process.²⁶ ”Post” innebär alltså en syn på koloniala diskurser som fortskridande där skapandet och återskapandet av den föreställda gemenskapen Europa²⁷ sker helt i linje med en eurocentrisk och rasifierad världsåskådning.²⁸ Att anta ett postkolonialt perspektiv innebär därför att synliggöra hur intersektioner av föränderliga diskurser, på olika sätt, bidrar till att cementera och reproducera ett

²⁰ Said 1978, s. 319ff

²¹ Fanon tolkad av Eriksson - Eriksson Baaz - Thörn 1999, s.26

²² Den historiska konstruktionen av ”Väst” eller ”Europa” kommer att utvecklas i analysdelen.

²³ Stor bokstav på *Europeisk* är ett medvetet val för att framhålla dess konstruktion och kommer härnäst att användas på flera ord eller begrepp i anledning av detta syfte.

²⁴ Se bland annat: Said 1978. Hall, 1992. Jonsson 2005.

²⁵ Ambjörnsson 1994, s. 34

²⁶ Se bland annat: McLeod 2000. de Los Reyes - Molina - Mulinari 2006. Loomba 2005.

²⁷ Dahlstedt & Tesfahuney menar att Benedict Andersons tankar om nationen som en föreställd gemenskap kan appliceras på konstruerandet av en föreställd europeisk gemenskap. I: Dahlstedt & Tesfahuney 2001, s. 55f

²⁸ Se: Hall 1999.

kolonialt rasregelssystem.²⁹ Som exempel på föränderligheten påpekar ekonomihistorikern Paulina de los Reyes, kulturgeografen Irene Molina och sociologen Diana Mulinari hur andra världskrigets raslegitimerade folkmord tvingade fram en skiftning i retoriken där begreppet ras byttes ut mot begreppet kultur i konstituerandet av en svensk/europeisk identitet. Det väsentliga i detta är att kategoriseringen och hierarkiseringen av individer utgår från samma essentialistiska och dikotomiserande syn som tidigare, inom vilken De Andra blir statiska och oföränderliga identiteter som anses utgöra ett hot mot Europa.³⁰ de los Reyes och Molina understryker att även om raser inte existerar så blir rasbegreppet paradoxalt nog väsentligt, eftersom föreställningen om att raser finns fortfarande styr människors känslor och identitetsskapande och ligger därmed till grund för utformningen av politisk och social praktik.³¹ Koloniala och orientalistiska diskurser har således inte lämnat något samhälle opåverkat, och även om Sverige inte formellt sett varit en koloniatör har kolonialismen socialt, politiskt och ekonomiskt -präglat konstruktionen av Sveriges föreställda gemenskap i symbios med den europeiska föreställda gemenskapen.³²

Postkoloniala teoribildningar tillhör ett mångfacetterat och brett kunskapsområde men kan ringas in som ett möjliggörande perspektiv som på olika sätt ämnar ifrågasätta förgivet tagna sanningar och kunskap och synliggöra de dolda maktstrukturerna i det binära språkets uppdelning.³³ Kopplingen mellan makt och språk, är som jag visat på, ytterst centralt inom de postkoloniala teoribildningarna och i studerandet av hur detta realiseras i specifika föränderliga kontexter och relationer blir det vitalt att undersöka hur och på vilka sätt sociala hierarkier upprätthålls genom språkliga praktiker.³⁴ Detta är något jag tagit fasta på i analysen av min empiri: hur postkoloniala diskurser, som formar identiteter och erfarenheter, tar sig uttryck i den mediala praktiken. Mitt intresse ligger i att försöka visa på ambivalenser, motsägelser och diskrepanser i de essentialistiska antaganden som ligger till grund för dikotomierna kring idéer om Väst och De Andra.³⁵ Enligt mig handlar det emellertid inte bara på om att synliggöra olika förtryckande normer utan att också ställa sig frågor om varför de finns och vilka som främst har intresse av att upprätthålla dem. Hall menar att poststrukturalismens förkastande av en deterministisk, klassisk marxism lett till att postkoloniala teoretiker i viss grad lider en brist i att förklara ekonomin som förutsättning för andra genomsyrande discipliner.³⁶ Jag

²⁹ Se till exempel: de Los Reyes - Molina - Mulinari 2006

³⁰ de Los Reyes - Molina - Mulinari 2006, s. 16ff. Se även: Jonsson 2005. Loomba 2005

³¹ de los Reyes & Molina 2006, s. 296

³² Eriksson - Eriksson Baaz & Thörn 1999, s. 17

³³ McLeod 2000, s. 2ff

³⁴ Eriksson - Eriksson Baaz - Thörn 1999, s. 15ff

³⁵ Detta diskursanalytiska förhållningssätt härrör från Derridas poststrukturalistiska hjälpmedel *dekonstruktion*. Se: Eriksson, Eriksson Baaz - Thörn 1999, s. 18

³⁶ Hall 1999, s. 97

instämmer i detta och min ambition blir därför att förena ett marxistiskt perspektiv med ett poststrukturalistiskt perspektiv. Det vill säga att å ena sidan uppmärksamma kapitalismens organisering av den moderna världen och å andra sidan uppmärksamma hur denna organisering är full av tvetydighet och komplexitet.

1.6 Reflexivitet

Att ta sig an och ta till sig kunskap som ifrågasätter normer, värderingar eller samhällets själva överbyggnad, innebär för mig inte bara tillgången av teoretiska redskap till en alternativ berättelse. Det innebär också att jag tvingas in i en reflexiv process, eftersom jag är en del av det jag analyserar eller kritiserar. Jag ingår själv i de maktordningar som hela tiden skapas och omskapas och jag är själv en produkt av den kunskapskola som jag i denna uppsats ämnar att kritisera. Gayatri Chakravorty Spivak, professor i litteraturvetenskap och filosofi, talar om vikten att befria sig från kunskap; ”Unlearning one’s learning.”³⁷ Det är utifrån Spivaks ord som jag väljer att se denna uppsats som en del i en process att prova giltigheten i västerländska antaganden och ifrågasätta västerländska definitioner av mänsklighet.

Det är inte heller helt oproblematiskt att kritisera begrepp och ord skapade ur en kolonial diskurs. Bara genom att jag skriver om Väst och De Andra riskerar jag också att reproducera olika föreställningar som knyts samman med en förrädisk och destruktiv diskurs. Detta är något som jag hela tiden försöker att hålla närvarande under skrivprocessen då identiteter i själva verket är ständigt föränderliga, kontextuella och omförhandlingsbara. Det är diskursen om Väst och De Andra som fixerar och låser fast identiteter i homogena och väsensskilda grupper som Européer och icke-Européer. Men på grund av att diskursen förenklar och homogeniserar menar Hall att vi själva därför tvingas att förenkla i syfte att synliggöra och dekonstruera just detta och öppna upp för alternativa diskurser.³⁸

Med den här uppsatsen gör jag inga anspråk på politisk neutralitet men ämnar för den skull inte att erbjuda en objektiv sanning då ”alla sanningar rymmer fiktioner och alla fiktioner sanningar.”³⁹ Istället vill jag försöka erbjuda en alternativ berättelse i kontrast till en eurocentriskt enhetlig och linjär berättelse som försöker hävda en objektiv sanning och därigenom också låser fast individer inom bestämda ramar. Ramar som utgör hinder för mänsklig frigörelse.

³⁷ Spivak citerad i Jonsson 2005, s. 203

³⁸ Hall 1992, s. 280

³⁹ Roman Jakobson tolkad av Jonsson 2005, s. 66

2 Ett civilisatoriskt projekt

I det här kapitlet kommer jag att presentera en kort historisk återblick över framväxten av det Västerländska civilisatoriska projektet i syfte att synliggöra dess fortsatta inverkan i det samtida mediala rummet. Vidare kommer frågor om universalism, eurocentrism och ”den vita mannens börda” att beröras i relation till medias iscensättning av Haiti, den haitiska befolkningen och det västerländska hjälparbetet.

2.1 ”Väst”

Hall påpekar att ”västvärlden” är en idé snarare än ett geografiskt faktum, en idé om modernitet där världen sluts samman i ett specifikt eurocentriskt sätt att tänka och tala.⁴⁰ Vilka berättelser som sprids, hur deras handlingar formas och det inflytande de har över världen bestäms helt i relation till vilka som har tolkningsföreträde. Stefan Jonsson, författare och litteraturvetare, beskriver slutet av 1600-talet som den objektiva sanningens födelse. Då lades grunden för den västerländska, vita, borgerliga mannens överlägsenhet.⁴¹ Idéhistorikern och författaren Ronny Ambjörnsson säger att Europa i och med upplysningen börjar ta form som en imaginär gemenskap i motsättning till öst, en motsättning som tidigare endast uttrycktes i religiösa termer.⁴² Teologiska argument levde visserligen kvar men blir under upplysningen, oavhängiga den föreställt kulturella gemenskap som upplysningens författare och konstnärer försöker konstituera i syfte att särskilja ”Europa” från resterande världen. Det europeiska koloniala projektet präglas av positivismens föreställning om en ständig utveckling vilket, i symbios med ett europeiskt ekonomiskt och militärt överläge, leder till att olikheter får ett eurocentriskt definierat universalistiskt patos. ”Européerna fantiserar, spekulerar, planerar. Folken i de andra världsdelen får finna sig i att ingå i dessa spekulationer. Det är Europa som beskriver världen. I Europa skapas den mening som utgör historien och geografien.”⁴³ Citatet från Ambjörnsson tydliggör Europas anspråk på universell sanning och i och med 1800-talets rasbiologiska vetenskap konstituerades ytterligare ett redskap i den hierarkisering och värdering av människor som kunde legitimera kolonialismens förtryck samt hålla de koloniserade kuvade.⁴⁴ En viktig poäng rörande diskurserna kring Europa/Utom-Europa och som också enligt mig – visar på konstruktionen av den europeiska gemenskapen är som Ambjörnsson påpekar att dessa diskurser är

⁴⁰ Hall 1992, s. 279

⁴¹ Jonsson 2005, s. 46

⁴² Ambjörnsson 1994, s. 7

⁴³ Ibid, s. 15

⁴⁴ Jonsson 2005, s. 46ff

bedrägliga. Med detta menas att vad som räknas till Europa bland annat står i beroende av hur väl länder och folk lyckas anpassa sig till de eurocentriska värdeskalorna; värdeskalor som genomsyras av normer ifråga om civilisation, sexualitet, manlighet, hudfärg etcetera.⁴⁵ För att exemplifiera detta kan nämnas hur romer – inkluderade av ett juridiskt Europeiskt medlemskap – diskrimineras, mördas och utvisas runt om i Europa.⁴⁶ Detta då sannolikt beroende på att de inte anses passa in i idén om Europa. Utifrån Ambjörnssons resonemang om Öst och Väst tydliggörs just hur ”icke-Europa” så att säga även finns inom Europas geografiska gränser, såväl som utanför dem. Det sistnämnda är speciellt synligt då USA framstår som en viktig pelare i det Västerländska civilisatoriska projektet.⁴⁷

Mot denna bakgrund kommer jag fortsättningsvis att presentera materialet.

2.2 Biståndets Haiti och västvärldens sexiga hjältar.

Där andra länder anpassat sig till naturens krafter är Haiti fortfarande kvar på 1800-talsnivå. Genom åren har tiotals miljarder kronor i utländska biståndspengar pumpats in i landet. Varje gång en nödortfåg återuppbyggnad är klar inträffar en ny katastrof. Ändå är det bara halva sanningen. För bakom naturens svåra härjningar ligger årtionden av diktatur, massmord och vanskötsel. Under 50- och 60-talen var Haiti det enda land i världen som inte upplevde någon reell ekonomisk tillväxt. Haiti är västra halvklotets fattigaste land. Majoriteten lever i djupaste fattigdom. Utan bistånd skulle ekonomin kollapsa. Brutala och sällsynt inkompetenta ledare har avlöst varandra vid makten i ett land som upplevt över 30 militärkupper.⁴⁸

I denna artikel från 14 januari 2010 får läsaren ta del av hur Haiti historiskt ständigt misslyckats med att skapa sin egen demokrati och välfärd. Biståndshjälp beskrivs i artikeln som Haitis frälsning,⁴⁹ men trots att miljarder kronor pumpats in i landet deklarerar att Haiti: ”fortfarande är kvar på 1800-talsnivå”. Författarens utlåtande av Haiti som ett för-modernt land aktualiserar universalistiska diskurser om över- och underordning där Sverige och Väst befinner sig på toppen. Denna föreställning om tillhörighet kan också sägas ge mening till den mediala bilden av hjälparbetet i Haiti (och även det faktiska hjälparbetet i Haiti)⁵⁰ Ytterligare en observation med texten är hur biståndets misslyckande helt förläggs på haitierna. Hall menar att en idealiserad eller

⁴⁵ Ambjörnsson 1994, s. 65ff

⁴⁶ Se bland annat; Amnesty international online.

⁴⁷ Ibid, s. 65ff

⁴⁸ *Massmord och katastrofer*. Aftonbladet 14 januari 2010

⁴⁹ Forskaren Mai Palmberg menar att U -landshjälp är en av de neokoloniala fördomar som präglar synen på föredetta kolonier. Se: Palmberg 1999, s. 165

⁵⁰ Eriksson Baaz 2001, s. 167.

förvrängd bild av De Andra också innefattar en idealiserad eller förvrängd bild av ”det egna”.⁵¹ I det här fallet innebär det en scenario där Västs eventuellt egna misslyckanden med biståndsarbetet kan projiceras på Haiti. Kolonialt och postkolonialt förtryck är frånvarande i artikeln vilket gör att diktatur, massmord och vanskötsel kan framstå som mer eller mindre naturfenomen i landet.⁵² I artikeln *Haiti behöver mer än bara akuthjälp* beskrivs likaså Haitis problematiska bakgrund, även här placerat ”utanför” en global berättelse om ojämlikhet.

Drömmen om folkstyre är lika gammal på Haiti som i Europa. Ändå handlar historien om diktatur, många gånger unik i sin groteska bestialitet. Den berättar om valfusk, våld och förtryck. Om ledare som flyr landet.⁵³

Artikeln fortsätter med att författaren beskriver hur hen anser att USA förhindrat en än värre situation i landet

Historien berättar om utländska, läs amerikanska trupper, som patrullerar på Port-au-Prince gator. Det kan ha förhindrat ett svårartat inbördeskrig.⁵⁴

I dikotomi till det ”ociviliserade” Haiti ställs västvärldens demokratiska projekt. Ett väst som får rollen som mänsklighetens försvarare genom biståndshjälp och militära interventioner. ”Den vita mannens börda” är ett begreppet som bygger på en idé om den västerländska imperialismen som ett civilisationsprojekt, där det är förpliktigt de samhällen som befinner sig på ett högre utvecklingsplan att främja en utveckling (bättring) av de lägre stående samhällena.⁵⁵ En kan med andra ord säga att det handlar om en imperialism som syftar till att forma själar. Björn Horgby, professor i historia, visar i sin uppsats om svensk skönlitteratur och media under sent 1800-tal och tidigt 1900-tal att den imperialistiska världsbilden var fast etablerad i svensk offentlighet. En världsbild som kategoriserade in De Andra efter en eurocentriskt definierad måttstock på civilisation där ”svarta i Afrika och andra tropiska regioner” ansågs mest primitiva.⁵⁶

Under kolonialismen var myten om Den vita mannens börda en retorik som legitimerade

⁵¹ Hall 1992, s. 306f. Jag kommer även att återkomma till detta i kapitlet tre

⁵² Många artiklar är skrivna i en passiv form som utelämnar agenten (Väst) i beskrivningar av förtryck och missförhållanden. Utifrån Norman Fairclough säger Jorgensen & Phillips. ”En sådan satskonstruktion fråntar agenten ansvaret genom att lägga vikt vid effekterna och bortser från de handlingar och processer som ledde fram till dem.” Jorgensen & Phillips 1999, s. 87.

⁵³ *Haiti behöver mer än bara akuthjälp*. Aftonbladet 14 januari 2010

⁵⁴ *Haiti behöver mer än bara akuthjälp*. Aftonbladet 14 januari 2010

⁵⁵ Jonsson 2005, s.332

⁵⁶ Horgby 1999, s. 103.

exploateringen och slaveriet i kolonierna och som flera forskare visat är begreppet högst gällande (om än i nya former) i utformandet av dagens ekonomiska, sociala och politiska praktik.⁵⁷ Maria Eriksson Baaz, doktorand vid institutet för freds- och utvecklingsforskning i Göteborg, visar hur föreställningar om biståndsberoende i symbios med eurocentriska idéer om utveckling, på olika sätt aktualiserar dikotomier om Västs aktivitet och De Andras passivitet.⁵⁸ Detta synliggörs bland annat genom hur hjälparbetet i Haiti blir porträtterat.

Dennis Shannon jobbar dygnet runt med att försöka lindra de utsatta barnens smärta. Men han är inte läkare. För alla skadade, hungriga och traumatiserade barn som tagits till Hotel Villa Creoles parkeringsplats spelar det mindre roll att Dennis Shannon egentligen är agronom - och anställd vid det australiensiska jordbruksdepartementet. Han är deras hjälte. - Det är barnen som lider mest, säger han samtidigt som han smörjer sårsalva på huvudskadade Jenifer Cheri, 5.⁵⁹

Artikelförfattaren beskriver här en man (Dennis Shannon) som under intervjun är aktiv med att hjälpa utsatta barn: ”Han är deras hjälte” fastslår författaren och gör sig samtidigt till talesperson för barnen i artikeln. En än mer utförlig beskrivning av ”hjälten” ger Expressen i artikeln *Reportern räddar liv i direktsändning*. Här presenteras korrespondenten Dr. Sanjay Gupta. Han beskrivs som en välartikulerad, sexig (!) neurokirurg från USA som i ett osjälviskt drag offrat sitt uppdrag som korrespondent för att hjälpa till med sin medicinska expertis.

Tv-läkaren fortsätter nu att bevaka katastrofen och dess många offer. Om jordbävningen inte hade drabbat det redan fattiga och underutvecklade landet Haiti skulle Sanjay Gupta ha lett sitt eget program House Call with Dr. Sanjay Gupta. Ett Twittermeddelande fick fungera som en ursäkt till fansen. ”Jätteledsen att jag inte kunde leda mitt tv-program i dag. Jag var fortfarande upptagen i fältsjukhuset”.⁶⁰

Båda artiklarna kan sägas vara talande för ett vanligt förekommande sätt att tala om hjälparbetaren under medierapporteringen. Det är allt som oftast en man, han är osjälvisk, driftig och initiativrik och agerar ibland utanför sin egentliga expertis; som agronomen Dennis Shannon som mer eller mindre beskrivs ha rollen som läkare, eller utanför sitt egentliga ansvarsuppdrag; som den multitalangfulla Dr. Sanjay Gupta. Eriksson Baaz skriver: ”Genom att tillhöra och vara en representant för den utvecklade världen förvandlas européen i Afrika istället ofta till en ”allvetare”

⁵⁷ Se till exempel: Ers 2006. Eriksson Baaz 2001. Jonsson 2005.

⁵⁸ Eriksson Baaz 2001

⁵⁹ *Misär & mirakel - Agronomen Dennis räddar skadade barn*. Aftonbladet 15 januari 2010

⁶⁰ *Reportern räddar liv i direktsändning*. Expressen 17 januari 2010

som kan ge råd på en rad olika områden som ligger utanför den formella yrkeskompetensen”⁶¹ Att hjälten också konstitueras som en man kan sägas vara signifikativt för det västerländska civilisatoriska projektet. Rasifierade diskurser har tillsammans med sexualiserade diskurser varit grundpelare i den koloniala konstruktionen och Ania Loomba, professor i litteratur, förklarar hur Det Andra landet som feminint varit en av flera allegorier som använts i dikotomi till det manliga Europa under det koloniala projektet. Det koloniserade landet blev på så sätt också en metafor för manligt intrång.⁶²

En version av berättelsen om hjälparbetare och haitier är alltså den om aktiva västerländska hjälparbetare i relation till passiva / eller osynliga haitiska offer. Passiviteten kan visserligen till viss del förklaras av att många är skadade eller saknade i rasmassor och i den meningen är fysiskt passiva och i behov av aktiv fysisk hjälp, men den generella avsaknaden av haitiernas egna perspektiv på situationen, deras egna livsöden och kamp för överlevnad är tydligt underrepresenterad i materialet.⁶³ Tvärtom blir till och med den västerländska mottagaren av hjälp porträtterad som osjälvisk och aktiv.

Annars var det ont om historier med lyckliga slut i går i Haiti. Mer symboliskt talande var nog den fastklämde FN-tjänsteman - någon av Tarmos kolleger - som sa till räddningsmanskapat: - Gå och hjälp andra människor. Det finns ingen chans ni kan hjälpa mig.⁶⁴

Eriksson Baaz poängterar hur bilden av Den Andre som passiv och lättjefull har en lång historia och var en viktig stereotyp i kolonialismens legitimerande. Stereotypen hjälpte också till att definiera den vita mannens börda och föreställningen om att ”Afrikanen kunde endast resa sig från sin lättjefullhet och initiativlöshet med hjälp av den vita mannens driftighet och initiativkraft”⁶⁵ Det är inom ramen för kolonialismens historia och sammanhang som media agerar och därför blir det också problematiskt när den vita, västerländska individen porträtteras som handlingskraftig hjälte i relation till det passiva, haitiska offret.⁶⁶

2.3 Den globala byn Haiti

Artikeln *Så ska Haiti återbyggas – svenskarna på plats för att hjälpa invånarna* är ett exempel på

⁶¹ Baaz Eriksson 2001, s. 172

⁶² Loomba 2005, s. 157ff

⁶³ Jag kommer att återkomma till detta i kapitel tre.

⁶⁴ *Här dras han fram – Tarmo grävdes fram efter 40 timmar i rasmassorna*. Expressen 15 januari 2010

⁶⁵ Eriksson Baaz 2001, s. 173

⁶⁶ Se: Ibid, s. 174

hur hoppet för Haiti läggs på svenska hjälparbetare. Huvudrubriken i sig spelar på eurocentrismens piano, det vill säga att den opererar inom en diskurs där återuppbyggnad endast kopplas samman med det Europeiska projektet.⁶⁷ Vidare koncentrerar sig artikelförfattaren på att beskriva motsatsförhållandena mellan svenskars hjälpinsats och de haitier de ska hjälpa.

Flera svenska hjälporganisationer har nu skickat medarbetare för att undsätta den utslagna befolkningen på Haiti. Men arbetet är inte riskfritt. Under gårdagen kom rapporter om att vårdarbetare skottsbadats när de delat ut mat och vatten till behövande.⁶⁸

Risken att utsättas för våld av haitierna i samband med hjälpinsatsen och de uppoffringar som svenskar tvingas till är det centrala budskapet i artikeln och som bland annat Hall visar är negativa stereotyper om De Andra i relation till positiva stereotyper om "De Egna", fundamentalt i diskursen om Väst och De Andra. Samma diskurs renderar också i att tolkningsföreträdet av personer från Väst blir det självklara i rapporteringen kring och om Haiti, där kunskapsöverföring normaliseras som en central del i det civilisatoriska projektet.⁶⁹ Det är Väst som är det moderna och framgångsrika i berättelsen om Haiti. Motbilden berättar om ett outvecklat och kaotiskt land och folk, vars enda hopp stavas Väst. Den haitiska befolkningen iscensatt i anonyma kollektiv möjliggör den självuppfyllande beskrivning av Det Egna som är dominant i många av artiklarna,⁷⁰ detta samtidigt som universalismens ideal förespråkas i en motsägelsefull symbios, här ur en krönika i Expressen.

./../ nu vill jag ge pengar till hjälparbetet i Haiti och det är för att jag begriper att det är fruktansvärt viktigt. Läget är akut, fasansfullt. Det allra enklaste är att sms:a. Själv gick jag in på www.redcross.se i går och betalade med kort. Det var också enkelt. Pengarna är även ett bidrag till de ofattbart modiga människor som är på väg till ön för räddningsinsatser. Det finns inga jag beundrar mer nu. ./../ Räddningsinsatsen kallades "mardrömslik", "nästan intill omöjlig att koordinera", en "ofantlig logistisk utmaning" och "en droppe i havet". Men vi måste försöka. Alla vi invånare i den by som heter Haiti och där vi alla just nu ingår.⁷¹

Stefan Jonsson argumenterar för att själva tanken med den universalistiska principen – att alla ska behandlas lika och ha lika rättigheter – motsäger sitt eget syfte när ekonomiska och politiska utgångslägen gör parter ojämlika redan från början. Universalismen genomsyras av föreställningar om en linjär utveckling, där kulturer förväntas gå från omoderna samhällen till västerländsk

⁶⁷ Se till exempel: Ers 2006. Eriksson Baaz 2001. Jonsson 2005.

⁶⁸ *Så ska Haiti återbyggas – svenskarna på plats för att hjälpa invånarna*. Expressen 18 januari 2010

⁶⁹ Se: Ers 2006. Eriksson Baaz 2001. Hall 1992.

⁷⁰ Se; Hall 1992. Fazlhashemi 1999. Loomba 2005.

⁷¹ *Tack för att ni finns, alla ni som vet vad man kan göra för att hjälpa till* . Expressen 15 januari 2010

civilisation och därför går universalismen hand i hand med rasismen fortsätter Jonsson.⁷² Med andra ord är det universalistiska likhetsideal som många av artiklarna appellerar till – att vi måste skänka pengar till Haiti för att det är en mänsklig katastrof och att vi har ett mänskligt ansvar – samma likhetsideal som samtidigt konstruerar Haiti som annorlunda per definition, detta i enlighet med myten om den vita mannens börda.⁷³ Vi kan alltså uppröras över hur katastrofen drabbar Haiti och känna sympati för haitierna men det är inte samma sak som att se dem som likar; civiliserade som oss, förnuftiga och rationella som oss.

3 Berättelser från ”helvetet”

Detta kapitel kommer att sätta fokus på hur föreställningar om ett rationellt, civiliserat, pålitligt och godhjärtat Väst kan frodas i dikotomi till ett Haiti porträtterat som farligt, korrumpert, opålitligt och laglöst. Jag kommer också att visa de olika motsägelser och ambivalenser som finns i rapporteringen och som tar sig uttryck i till synes motstridiga resonemang om Haiti.

3.1 Det osynliga kollektivet

Historien från helvetet

Haiti är det västra halvklotets fattigaste land. Det är mindre än Småland, men har lika många invånare som Sverige. Hälften av befolkningen är analfabeter. Människor flyr. Korruption och våld dominerar vardagen.⁷⁴

Precis som Ylva Brune, filosofidoktor i journalistik, konstaterar i sin mediaforskning finns det i Haiti-rapporteringen en mer eller mindre tydlig undertext och logik som ”ställer idealiserade bilder av det egna samhället eller den egna livsstilen mot dystopiska bilder av andra samhällen och livsstilar.”⁷⁵ I artikeln *Ett land i ruiner* möts läsaren av underrubrikerna: ”Omfattande laglöshet” och ”Hjälporganisationerna fruktar överfall”⁷⁶ Rubrikerna formulerar den kriminalitet och fara som väntar den västerlänning som vill delta i hjälparbetet och uttryckligen ställs Vi i stark kontrast till Dem. En viktig hörnsten i upprätthållande av De Andra som laglösa, mystiska och hotfulla är att de

⁷² Jonsson 2005, s. 186f

⁷³ Ers 2006, s. 193

⁷⁴ *Haiti behöver mer än bara akuthjälp*. Aftonbladet 14 januari 2010

⁷⁵ Brune 2006a, s. 149

⁷⁶ *Ett land i ruiner*. Aftonbladet 17 januari 2010

inte tillåts ha en egen röst.⁷⁷ Haitierna framställs i många artiklar som ett osynligt kollektiv och som en konsekvens av detta uttraderas spår av individuella livsöden. En återkommande spegling av situationen i Haiti är citat av detta slag.

Kvinnan ligger död på gatan i Port-au-Prince, skjuten i huvudet i jakten på mat.

En bit bort slåss några män med machetes om blöjpaket.⁷⁸

I de fall när haitier blir synliga som individer är det ofta för att bekräfta en normerande berättelse som redan formulerats av författaren och/eller andra använda källor.⁷⁹ Här från en artikel i Expressen.

SÅ TAR USA ÖVER HAITI – Invasionen möttes av jubel.

Den amerikanska militären trappade i går upp närvaron i Port-au-Prince och landsatte bland annat trupp framför presidentpalatset. Det såg ut som en invasion. Men möttes av jubel.

Hårfrisören Fede Felissant var en av de många tusen åskådarna framför presidentpalatset som i går välkomnade de amerikanska soldaterna in i Port-au-Prince. Ett hundratal soldater anlände med helikopter och upprättade en bas framför det delvis raserade palatset. - Vi är lyckliga att de kommer, för vi har så många problem, sa Felissant till AP. Han påminde om den amerikanska militära invasionen 1915, början på en 19 år lång ockupation och menade att de gärna fick stanna längre den här gången. Den åsikten är det kanske färre som delar, men just nu är den amerikanska närvaron välkommen. Det handlar denna gång om en humanitär operation, utförd av militärer. För varje dag lyckas hjälpporganisationerna och militären dela ut mer och mer matransoner. I går släpptes även 40 pallar ner från ett amerikanskt transportflygplan. Samtidigt fortsätter plundringarna i delar av Port-au-Prince. - Det är som det är. Det finns inget vi kan göra, säger polismannen Arina Bence. Port-au-Princes polisstyrka har reducerats från 4 500 man till bara 2 000 på grund av jordbävningen. Det är bland annat därför som FN:s säkerhetsråd i går röstade igenom att förstärka sin närvaro i Haiti med 1 500 FN-poliser och 2 000 FN-soldater. Återstår att se hur snabbt FN får ihop sina mannar. Många i Haiti sätter snarare sitt hopp till att de amerikanska soldaterna ska göra Port-au-Prince säkrare.⁸⁰

Redan i rubriken och ingressen möts läsaren av en fastslagen objektivitet: ”invasionen möttes av jubel” Författarens tolkning blir en sanning som speglar och främjar dennes egna auktoritet och gör det på samma gång oomtvistat att det skulle förhålla sig på annat sätt.⁸¹ Vidare får en andrahandskälla personifiera författarens tolkning vilket i sin tur fungerar som legitimerande för uttalandet: ”Många i Haiti sätter snarare sitt hopp till att de amerikanska soldaterna ska göra Port-au-Prince säkrare.” Frågan landar slutligen vid huruvida det är möjligt för haitier att kräva

⁷⁷ Se: Said 1978 m fl

⁷⁸ *Slaget om mat*. Expressen 22 januari 2010

⁷⁹ Brune beskriver detta som ett fenomen inom svenska mediers beskrivningar av ”Invandraren”. Brune 2006b.

⁸⁰ *Så tar USA över Haiti*. Expressen 20 januari 2010

⁸¹ Se: Jorgensen & Phillips 1999, s. 88

humanitär hjälp och samtidigt vara emot USA:s militära invasion?⁸²

Att texten och källorna bekräftar varandra i en redan gjord beskrivning av situationen är alltså vanligt förekommande i berättelsen om Haiti. Det finns emellertid exempel som bryter mönstret. I artikeln *En stad i chock* hamnar psykologiska perspektiv i förgrunden utan generaliserade värderingar från författaren, helt enkelt för att haitiernas egna upplevelser av katastrofen tillåts styra berättelsen.

Stressen är under huden. Alla har varit med om skalvet, alla har familjemedlemmar och vänner som dött. Pierre Fidel, 9, satt hemma och tittade på tecknade serier på tv. Mamma Ania stod i köket och lagade mat. Nu sitter han på marken utanför det raserade gymnasiet Lycée Toussaint. Ania ligger framför honom på en filt. /.../ Var är regeringen? Presidenten? Hjälp som utlänningarna lovat? /.../ France Horace, 29, höll på att undervisa en kvällsklass i engelska på Toussaint-gymnasiet när skalvet kom. - Det kändes som om hela världen öppnade sig, säger han. Han och eleverna sprang och sprang. Ut genom rasande korridorer, nerför trappor, ut på torget. France såg husen rasa och tänkte på sin sextioåriga mamma. - Jag försökte ringa direkt efter. Men signalerna gick inte fram.⁸³

Här presenteras också ett spår av ifrågasättande av den annars så hyllade hjälpinsatsen; kommer hjälpen ens fram till haitierna? Finns det kanske också en realitet bakom medias koncentrerings på västerlänningar som blir räddade i katastrofens inledning?⁸⁴

3.2 I journalistens värld

Om haitierna allt som oftast iscensätts som passiva offer eller farliga kollektiv ägnas hjälparbetarnas eller reportrarnas egna tankar och upplevelser av situationen i Haiti desto större uppmärksamhet. Bland annat läggs fokus på att beskriva den frustration och maktlöshet som hjälparbetarna och reportrarna själva känner över det inträffade och den risk som de anser att de själva utsätts för genom att befinna sig i Haiti. Som exempel på det senare tillkännager en artikelförfattare sin upplevelse av situationen i artikeln *Hela stan försvann*.

Stora delar av vägen är förstörd. Motorcyklarna skakar när vi kör hit över den spruckna vägen. Flera gånger får vi stanna och leda motorcyklarna för att komma förbi de stora stenblocken som rasat ner över vägen och nu blockerar framfarten. På flera platser har lokala gäng satt upp vägspärrar av långa pinnar som bommar - människor är desperata efter mat och pengar. Bistra män med machete stoppar oss och kräver "tull" för att vi ska få passera. Efter

⁸² Detta kommer att ägnas mer uppmärksamhet i kapitel 4

⁸³ *En stad i chock*. Aftonbladet 16 januari 2010

⁸⁴ De första dagarna av medierapporteringen berörs mirakel beträffande västerlänningar och svenska "fadderbarn". På grund av begränsat utrymme i uppsatsen har detta prioriterats bort.

förhandlingar släpper de till slut igenom oss.⁸⁵

Texten visar på den avpersonalisering av haitiern som många forskare menar är centralt i diskursen om Väst och De Andra.⁸⁶ Haitierna karaktäriseras här inte som individer utan som anonyma kollektiv som är desperata och farliga. Författarjaget är det enda som ges individualitet i texten och framstår också som klart distanserad från laglösheten som läggs över på haitierna. Författaren kan här också sägas använda sig av förenklade och negativa bilder av haitierna för att övertyga läsaren om sin egen förträfflighet i att hantera situationen.

Många artiklar vittnar om en distansering som en del i den egna självförståelsen som rationell, modern och civiliserad västerlänning.⁸⁷ Ett vanligt fenomen i berättelsen om Haiti är just att artikelförfattare framställer sig själva och intervjuade hjälparbetare som tänkande och reflekterande människor och i dikotomi till detta blir haitiern bland annat stereotypifierad som ett instinktsdrivet kollektiv. Som i bildtexten till artikeln *Ett land i ruiner* där Haiti iscensätts som känslolokalt och irrationellt.

DÖDAD I LAGLÖST LAND. Mannen dödades efter ha försökt stjäla mat. Efter han dödats bands hans händer och kroppen släpades genom Port-au-Princes gator.⁸⁸

Detta irrationella och farliga Haiti och hotet om att personligen utsättas för våld, löper som en röd tråd i många av artikelförfattarnas berättelser av situationen. Men det är för den skull inte alltid en logiskt uppbyggd bild. Flera artiklar präglas av en ambivalens och motsägelsefullhet där bilden av Haiti ibland både nyanseras och homogeniseras på samma gång. Ett exempel är artikeln *Allt är borta nu behövs din hjälp*, som delar upp haitier i ”vanligt folk” och ”manliga flyktingar”.

Port-au-Prince håller på att vakna ur chocken, vakna upp i en kaotisk, ny vardag. Långa köer ringlar sig utanför bensinstationerna. Unga män står några meter bort från varje station och erbjuder bilister bensin för dyra pengar.

Alla har förlorat någon

Några fruktförsäljare har också dykt upp och erbjuder sina varor för betydligt högre priser än förr. Alla i Haitis huvudstad har förlorat någon. En familjemedlem, en anhörig, en vän, en arbetskollega. Det är en hel nation traumatiserad. De flesta svarar på våra frågor om vad de varit med om, vad de behöver. Bara lilla Jeffmia Candy, tre, är alltför chockad för att riktigt kunna svara. Hon har förlorat allt.

"När får vi mat?"

⁸⁵ *Hela stan försvann*. Expressen 18 januari 2010

⁸⁶ Se: Hall, 1992. Loomba, 2005. Said, 1978

⁸⁷ Se: Hall 1992. Loomba. 2005. Said 1978. Fazlhashemi 1999.

⁸⁸ *Ett land i ruiner*. Aftonbladet 17 januari 2010

Alla jag träffar undrar om landet kommer att återhämta sig. Vanligt folk är rädda för kaos. Min chaufför stannar i fem minuter utanför ett flyktingläger tills ett tiotal arga män kommer och slänger mörka blickar mot oss.

De tror att vi är hjälparbetare och frågar om de kan få mat, vatten, tält. De bli besvikna och hotfulla när vi förklarar att vi inte kan hjälpa. - Är ni amerikaner? När får vi mat, undrar en av killarna och tittar med arga blickar på oss.

Avråder oss

Min chaufför avråder oss från att stanna kvar. Vi beger oss därifrån innan irritationen övergår i något farligare. Det kan gå mycket snabbt i Port-au-Prince, en vecka efter katastrofen.⁸⁹

Det bakomliggande hotet som författaren målar upp i slutet av artikeln aktiverar föreställningar om De Andra (här i form av ”flyktingar”) som irrationella och opålitliga i motsats till författarens rationalitet och förstånd. Med meningen: ”Vi beger oss därifrån innan irritationen övergår i något farligare”, föreslår författaren för läsaren att hotet från män som ”slänger mörka blickar” kommer att övergå till negativa reella konsekvenser för den som utmanar ödet. Det faktum att det inte finns ett enda exempel på hjälparbetare eller journalister som faktiskt blivit överfallna trots att hotet från våldsamma haitier är en återkommande dimension i medierapporteringen kring Haiti, visar (tvärtemot vad artikeln ovan implicerar) på en avsaknad av reell substans. Vad det däremot vittnar om är att hoten och våldsamheten har en relevans i den rasifierade tankevärldens retorik, där bilden av Den Andre som ”vilde” är en klassisk kolonial stereotyp. Detta inbegriper en historisk föreställning om icke-Europeiska samhällen som närmare Naturen och i samklang med den, medan den Västerländska civilisationen, som motpol, lärt sig att behärska Naturen.⁹⁰ Kopplingen mellan De Andra och närheten till Natur kännetecknas dock av flera ambivalenser och motsägelser. Hall visar på två versioner av diskursen i form av paradiset och barbari, dessa två versioner framstår som motsatspar men är i själva verket varandras spegelbilder och agerar i en parallell relation till varandra i representationen av De Andra.⁹¹ Artikeln *Massmord och katastrofer* kan sägas exemplifiera vad Hall menar.

Få länder har de senaste 50 åren fått utstå så mycket elände som Haiti. Kombinationen politiskt våld och naturens vrede har förvandlat en paradiso till ett av världens fattigaste och farligaste länder.⁹²

Här får vi alltså ta del av hur författarens idealiserade bild av Haiti som ”paradiso” har förvandlats till ett land av ”barbari”. Med andra ord projicerar Väst inte bara sina rädslor och tankar om degradering på De Andra och De Andras platser utan även sina lustar, fantasier och aspirationer (här i form av Haiti som paradiso), allt i enlighet med förenklade stereotyper genom vilka Haiti blir känt.

⁸⁹ *Allt är borta nu behövs din hjälp*. Expressen 20 januari 2010

⁹⁰ Horgby 1999

⁹¹ Hall 1992, s. 306ff

⁹² *Massmord och katastrofer*. Aftonbladet 14 januari 2010

Haiti som uppdelat i paradiset (begär) eller helvete (förakt) är dominerande i rapporteringen men de är inte entydiga, det framkommer också en kritik mot denna bild och en viss öppning mot en mer självreflexiv inställning.

Om några timmar landar planet i Dominikanska republiken, Haitis grannland. Passagerarna kommer som på reklamaffischer hemma i det kalla, mörka Sverige att skugga ansiktet med handen och le. Sol! Efter ytterligare ett par, tre timmar är de hemmastadda på stranden. Dominikanska republiken och Haiti ligger på ön Hispaniola. Den är inte stor. Säg att det skiljer 40 mil mellan det som med resebyråernas insmickrande floskler kallas paradiset och det som på tidningarnas mekaniska språk kallas helvetet. Medan turisterna njuter av paraplydrinkar slåss invånarna i Port-au-Prince om dricksvatten.⁹³

3.3 Tillit och misstro

Motsättningar mellan en retorik om jämlikhet mellan parter och föreställningar om Västs överlägsenhet och initiativkraft i relation till De Andras efterblivenhet och passivitet, präglar det samtida biståndet menar Eriksson Baaz.⁹⁴ Dessa motsättningar innehåller flera olika dimensioner och en dimension som gör sig tydlig i medierapporteringen kring Haiti är bilden av den opålitliga och farliga Andre i relation till det pålitliga och ärliga Väst.⁹⁵ Många artiklar präglas av en misstro mot den haitiska befolkningen, detta tar sig uttryck i generella påståenden om Deras korruption, kriminalitet och långa biståndshistoria etcetera i samband med beskrivningar av ”vår” generösa hjälpinsats (se till exempel⁹⁶) Implicit manifesteras ett krav på haitierna att bevisa motsatsen: ”att de nu klarar av hjälpen”. I korrelation med detta utgår artiklarna konsekvent ifrån att Västs intentioner alltid är goda och att de endast har det världsliga bästa som intresse tills motsatsen bevisas. Motsatsen gör sig också gällande, när de annars så hyllade hjälporganisationerna i viss grad ifrågasätts i och med den svindleri skandal rörande kommunikationsdirektören på Röda korset Johan af Donner som uppmärksammas i Aftonbladet den 16 januari.

Chefsåklagare Alf Johansson på Riksenheten mot korruption lämnade i går in sin över 1 000 sidor tjocka förundersökning till Stockholms tingsrätt. Johan af Donner har erkänt mycket av det åklagaren påstår, nämligen att han som kommunikationschef på först Cancerfonden och sedan Röda korset lurat till sig miljoner genom åren.⁹⁷

Artikeln om af Donner utgör ett exempel på en klar motsägelse i medierapporteringen och den ständigt upprepade föreställningen om att väst är demokratiskt och ärligt och att De Andra är

⁹³ *Helvetet ligger 40 mil från paradiset*. Aftonbladet 20 januari 2010

⁹⁴ Eriksson Baaz 2001, s. 184

⁹⁵ Ibid, s. 184

⁹⁶ *Massmord och katastrofer*. Aftonbladet 14 januari 2010

⁹⁷ *Tog 7 miljoner från Röda korset – Johan af Donner riskerar ett långt fängelsestraff*. Aftonbladet 16 januari 2010

odemokratiska och oärliga. Utifrån denna berättelse kan en tycka att medias oro kanske borde handla om huruvida biståndspengarna överhuvudtaget kommer fram och att misstron främst riktas mot de egna organisationerna.

4 Makt, våld och antagonism

Mediale upprepningar och negativa gestaltningar av haitiern har, som jag försökt visa, en uppfostrande dimension där bistånd och hjälparbete förväntas hjälpa De Andra in i civilisationen med universalistiska värden och en utopisk självbild som ledstjärna. Men här finns också ytterligare en dimension. Demoniserade gestaltningar av den laglösa haitiern, gestaltningar som media konstruerat, innefattar även krav på disciplinering som går bortom den fredliga sfären och som tar mer handfasta uttryck av imperialistiskt våld. Detta kapitel kommer att sätta fokus på hur föreställningar om De andras våld legitimerar De Egnas våld. Men jag kommer även att uppmärksamma den inom-mediale diskussion som finns under rapporteringstidens slut och visa på antagonismer i den hegemoniska diskursen om Väst och De Andra.

4.1 USA och ”machete-gängen”

I *Nu sprider sig våldet* målas våldet upp som Haitis största problem. Skottlossning, bränder och upplopp från den haitiska befolkningen är det som står i vägen för Västvärldens hjälpinsatser menar artikelförfattaren. Författaren citerar nyhetsbyrån AP och amerikanska tidningen Miami Herald för att styrka sin berättelse och visa på behovet av fler militära trupper från USA.

En mattransport från FN, som var på väg till ett av de mest behövande slumområdena i Port-au-Prince, tvingades i går vända tillbaka till flygplatsen.

- Vi fick precis reda på att det är skottlossning där så vi var tvungna att komma tillbaka. Det är de här arbetsförhållandena vi har, säger talespersonen Alejandro Lopez-Chicheri /.../ - Vi har haft flera våldsincidenter som förhindrar vår möjlighet att hjälpa den haitiska regeringen, säger Ken Keen, general vid amerikanska Southern Command, till AP. /.../ Fler amerikanska trupper är dock på väg in och i dag väntas nära 12 000 amerikanska militärer vara på plats i regionen.⁹⁸

Här hamnar Deras laglöshet i direkt motsatsrelation till Väst. Det är USA:s insatser som också ges en avgörande roll i Haitis väg mot att bli ett ”civiliserat” land. Implicit får samtidigt Haitis

⁹⁸ *Nu sprider sig våldet*. Aftonbladet 18 januari 2010

befolkning rollen som oförmögna att bestämma sin egen framtid, då de inte existerar i artikeln förutom som våldsverkare. I relation till representanter från Väst framkommer det i texten ett likvärdigt och personligt förhållande medan det i relation till Haiti blir opersonligt och distansskapande.⁹⁹ Det är just Deras våld och kriminalitet som systematiskt lyfts fram i många artiklar, något som i sin tur lägger grunden för raljerandet över det goda USA. Expressens artikel *Plundrarna härjar fritt* är ett annat exempel där det ”ociviliserade” Haiti iscensätts. Artikeln är bildsatt med två bilder där den ena bilden visar hur flera icke-vita personer springer, i vad som uppfattas som en kaosartad situation, tydligt kopplad till huvudrubriken. Den andra bilden porträtterar USA:s armé med undertexten: ”USA på plats”, underförstått menat att nu ska laglösheten hanteras. Under bilderna följer en analys i vilken artikelförfattaren hyllar USA:s förväntade inträde i Haiti som det som kan råda bot på den stundande anarkin i landet. Artikelförfattaren förklarar att FN har förlorat kontrollen över landet, dels beroende på dess ineffektivitet och dels beroende på förlusterna av FN trupper under jordbävningen, och säger: ”Unga haitier beväpnade med machete-knivar stryker omkring.”¹⁰⁰

Mohammad Fazlhashemi, professor i idéhistoria, menar att kärnan i civilisationstanken och Den vita mannens börda är att hjälpen kan komma till Det Andra landet under förutsättning att de tar till sig den plan och modell som västvärlden erbjuder dem.¹⁰¹ Utifrån det eurocentriska synsätt som många artikelförfattare företräder ställs implicit krav på haitiernas undergivenhet då deras egna individuella åsikter över att få sitt land invaderat av militära trupper från USA inte blir en del av berättelsen. Jonsson menar att västvärldens förnekande av strukturell rasism i symbios med en syn på sig själva som upprätthållare av universella mänskliga rättigheter, föranlett en legitimering av exploateringen av utom-Europa. Jonsson tillsammans med forskare som sociologen Robert Miles, poängterar hur kapitalismens inneboende exploateringsprincip skapat ett behov av social och geografisk ojämlikhet och därav också ett behov av att legitimera och rättfärdiga just detta faktum.¹⁰² Med andra ord tjänar rasismen (och patriarkatet) kapitalistiska intressen och det finns ett behov i systemet att upprätthålla strukturerna för att dels legitimera förtrycket och dels splittra arbetarklassen -som utgör ett hot mot kapitalistklassen.

Som jag tidigare uppmärksammat präglas rapporteringen av en villkorslös tillit till det västerländska

⁹⁹ Jorgenssen & Phillips 1999, s. 89f

¹⁰⁰ *Obamas beslut är avgörande*. Expressen 16 januari 2010

¹⁰¹ Fazlhashemi 1999, s. 133

¹⁰² Jonsson 2005, s. 243. Robert Miles tolkad av Nerrgard 2006, s. 121

projektet och då främst till USA. USA framställs av många artikelförfattare enbart ha ärliga motiv bakom sin militära intervention och aldrig ifrågasätts huruvida det skulle finnas geopolitiska intressen bakom. Författaren och journalisten Naomi Klein har exempelvis uppmärksammat hur USA tillsammans med IMF och Världsbanken framgångsrikt bedrivit en ”katastrofkapitalism” som utnyttjat mänskliga tragedier för att upphäva progressiva reformer, driva igenom privatiseringar av offentliga sektorer och omöjliggjort en självförsörjning hos befolkningen. En självförsörjning som artikelförfattarna menar att Haiti inte kan nå utan västvärldens hjälp.¹⁰³ Anledningen till att jag väljer att ta upp detta är för att det sätter ett nytt ljus på medias upprepade och föreställda dikotomi av haitierna som ”plundrare” och västvärlden som de universella mänskliga rättigheternas försvarare; en postkolonial språklig konstruktion som döljer västvärldens förtryck.

En tolkning som jag gör är att många av artiklarnas retoriska grund bygger på en legitimering av en ockupation av Haiti genom att mer eller mindre måla upp en stridszon. Men det är som sagt inte bara genom militär makt som Haiti ska kontrolleras utan även genom en kunskapsöverföring, som när en artikelförfattare efterfrågar Bill Clintons ledaregenskaper i samband med den militära interventionen.

Clinton är FN:s speciella sändebud i Haiti och har tillsammans med hustrun Hillary ett personligt och långvarigt förhållande till landet. De reste bland annat hit på smekmånadsresa 1975. Bill Clinton var också som president en mästare på att förmedla empati och att samla en nation efter ett större trauma. Något Haiti är i stort behov av just nu.¹⁰⁴

Bill Clinton blir här en representant för den västerländska världens goda härskare: en man med moralisk överlägsenhet. Haitiernas egna perspektiv på situationen lyser med sin frånvaro och implicit framstår det som att Väst besitter en universell kunskap i att hantera ett trauma. Said beskriver hur den västerländska självbilden som kunskapsbärare möjliggör att författaren kan höja sig över ”det främmande” och förneka det en egen vilja.

Att äga en sådan kunskap om ett sådant föremål innebär att behärska det, att ha myndighet över det, Och myndighet innebär i det här fallet att ”vi” vägrar ”det” - det orientaliska landet – (läs Haiti, min anm) självständighet, eftersom vi äger kunskap om det och eftersom det, i viss mening, existerar så som vi känner det.¹⁰⁵

¹⁰³ Klein 2007.

¹⁰⁴ *Katastrofen i Haiti – Presidenten borde lära av Bill Clinton*. Expressen 19 januari 2010

¹⁰⁵ Said 1978, s. 103

Rubriker som *Plundrarna härjar fritt* och *Nu sprider sig våldet*. målar upp bilden av Haiti som något farligt som Väst måste tämja och på så sätt ignoreras omvärldens förtryck, och det faktum att landet blivit drabbad av en fruktansvärd (natur)katastrof tonas ner till förmån för kulturella förklaringar. Jonsson menar att det ligger i eurocentrismens roll att förneka de egentliga orsakerna, det vill säga att Europas rikedomar står i direkt relation till De Andras fattigdom och att utvecklingen av det europeiska samhället skett på bekostnad av att utvecklingen i icke-Europeiska samhällen hämmats.¹⁰⁶ Som jag har konstaterat bygger den eurocentriska världsbilden på ett hierarkiskt kulturbegrepp inom vilken Europa anses företräda den mest framstående kulturen; ”Gör som vi så bli ni lika framgångrika!” Häri ligger också samtidens stora paradox, då den av eurocentrismen hyllade kapitalismen inte tillåter att detta sker; ”De förtjänster som ackumuleras i tredje världens unga ekonomier suggs upp av en västligt orienterad överklass”¹⁰⁷ Artiklarnas upprepning av exempelvis Haitis fattigdom blir i en eurocentriskt präglad diskurs om Väst och De Andra därför högst problematisk, inte för att fattigdomen i sig är ett faktum, utan för att fattigdomen kopplas samman med föreställningar om att Haiti är annorlunda till sin natur och att haitierna saknar kulturella förutsättningar att på egen hand nå upp till Europas välstånd. Med andra ord kan en säga att när någon talar om Haiti i relation till frågor om fattigdom, korruption, kriminalitet etcetera så gör de det således det inom ett diskursivt sammanhang som bestämmer meningen av dessa ord. En mening som i den hegemoniska diskursen om Väst och De Andra bestäms genom kulturella skillnadsmarkörer, där allt som Väst inte är förläggs på De Andra.¹⁰⁸

4.2 Inom-medial diskussion

Hegemonisk makt skapar samtidigt möjlighet till motstånd då diskurser etableras i samförstånd med det civila samhället. Ständigt pågår en maktkamp mellan olika konkurrerande diskurser och det är den relationellt och kontextuellt givna utgången av denna maktkamp som bestämmer meningen av en specifik situation.¹⁰⁹ Således är aldrig den ensidiga och negativa skildringen av Haiti och haitierna totalt härskande.¹¹⁰ Aftonbladet och Expressens rapportering i sig följer ett upprepande mönster men dock finns det en viss inom-medial diskussion från ledarsidor och kultursidor som ifrågasätter just detta och som implicit eller explicit efterlyser en förändring. Här ur en ledare i Expressen.

¹⁰⁶ Jonsson 2005, s. 184

¹⁰⁷ Jonsson 2005, s. 185

¹⁰⁸ Hall 2005, s. 291ff

¹⁰⁹ Hall, 2005. s. 293

¹¹⁰ Av den här undersökningen att döma existerar den motbilden dock främst bortom Aftonbladet och Expressens nyhetsrapportering.

Ett naket, skändat lik gör ont att se. Men kanske inte lika ont som om jag hade kunnat leva mig in i att det skulle kunna vara jag. Identifikationen med fattiga svarta på en bortglömd ö bedöms sannolikt som så minimal att människorna där kan skildras annorlunda än vi skulle ha velat skildra oss själva.

I bevakningen ser vi främst två grupper: De krossade och de klämda. Och så den våldsamma mobben. /.../ För att mota bort känslan av kollektivisering går jag själv ibland in på olika forum på nätet. Där finns haitier med en historia. Som är läkare, studenter, rörmokare. Drabbade, men ändå människor mer än elände.¹¹¹

Även Expressens kultursektion är inne på samma spår, när artikeln *Medial massinvasion* ifrågasätter syftet med mängden av repetitiva medieberättelser, berättelser som dessutom reproducerar en binär konstruktion.

Retoriken blir repetitiv. FN klassar detta som den ojämförligt största naturkatastrofen, men vi känner ändå väl igen både språkbruket och själva urvalet av händelser: kampen mot klockan, svenska plan som lyfter med räddningspersonal, hjälpen som inte når fram, plundring, mirakelraddade barn grävs fram ur rasmassorna.

Medieliturgins uttjänta fraser riskerar i värsta fall att förminska det som hänt, liksom när man gör nyheter av att journalister känner sig hjälplösa inför hjälpbehövande eller hotade av desperata.

Mediers uppgift gällande Haiti sägs vara att väcka givarvilja. I så fall borde man också kunna tänka sig att spara in på resorna just nu och i stället ge pengar direkt till hjälporganisationerna.

Finns det till äventyrs ändå något över i utrikesbevakningsbudgeten kan det användas för att skildra länder som Haiti mer kontinuerligt, före och efter ett akut katastrofskeende.¹¹²

Diskursen om Väst och De Andra producerar kulturella förklaringsmodeller som leder till att medierapporteringen osynliggör eller förnekar processer av rasförtryck, sexualiserat förtryck och klassförtryck. En artikel publicerad i Aftonbladet kultur kan emellertid sägas företräda en alternativ diskursordning. I artikeln *Haiti – ett våldtaget land. Omvärlden är ansvarig för omfattningen* behandlas rasismen som en genomgripande doktrin och som konsekvens synliggörs en väsentligt mer komplex bild av situationen i Haiti än vad den nyliberala¹¹³ och rasifierade hegemonin som etablerats i medierapporteringen låter berätta.

Vi kan få vänta många veckor innan vi förstår omfattningen av den senaste förödelsen. Även den minsta återuppbyggnad kommer att ta år att genomföra, och de långsiktiga följderna är omöjliga att överblicka. Alldeles

¹¹¹ *Bredda bilden av haitierna*. Expressen (Ledare) 22 januari 2010

¹¹² *Medial massinvasion*.. Expressen (kultur) 19 januari 2010

¹¹³ Diskurser har en ideologisk dimension som står i relation till specifika maktintressen men det betyder inte att motstridiga ideologier inte genomsyras av samma diskurser av till exempel ras eller kön. Se till exempel: Hall 1992. Mulinari 2006. Min utgångspunkt har dock varit att olika ideologier har olika politiska intressen som står i relation till det ekonomiska systemet, att antingen upprätthålla eller bekämpa diskurser som producerar ojämlika förhållanden. Hall säger om relationen ideologi, diskurs och makt: "you can see, then, that although the concept of "discourse" side-steps the problem of truth/falsehood in ideology, it does not evade the issue of power. [...] It is power, rather than facts of reality, which make things "true". Hall 1992, s. 293

klart är dock att följderna är resultatet av en mycket lång historia av medveten utsugning och översitteri. Haiti omtalas, närmast rutinartat, som det fattigaste landet på västra halvklotet. Denna fattigdom är ett direkt arv av den kanske mest brutala koloniala exploatering som världen har sett, förenad med decennier av postkolonialt förtryck. Det ädla internationella samfundet som just nu rafsar samman medel för att sända humanitärt bistånd till Haiti är i hög grad ansvarigt för omfattningen av det lidande man nu försöker att mildra. Ända sedan 1915, när USA invaderade och ockuperade landet, har varje seriöst politiskt försök att (med den tidigare presidenten Jean-Bertrand Aristides ord) låta Haitis folk lyfta sig från absolut misär till värdig fattigdom omintetgjorts av USA:s regering och några av dess allierade. Detta har skett med våld och helt medvetet. Aristides egen regering (vald av runt 75 procent av väljarkåren) var det senaste offret för denna inblandning när den 2004 störtades av en internationellt stödd kupp, en kupp som dödade tusentals människor och lämnade en glödande förbittring hos stora delar av befolkningen. /.../ Sedan slutet av 1970-talet har ett oförsonligt nyliberalt våld, riktat mot Haitis jordbruksbaserade ekonomi, tvingat in tiotusentals småbrukare till städernas överbefolkade slumområden. Tillförlitlig statistik saknas, men man vet att hundratusentals människor lever i undermåliga bostäder, skjul, otryggt balanserande under raviner där all skog avverkats. Att just dessa människor lever under sådana omständigheter är ingenting naturligt. Naturlig är heller inte omfattningen på den förödelse som nu drabbat dem. Som ledaren för Institutet för rättvisa och demokrati på Haiti, Brian Concannon, påpekar: Dessa människor hamnade där eftersom de eller deras föräldrar medvetet tvingats bort från landsbygden av hjälp- och handelsdoktriner som specialdesignats för att skapa en stor, fängslad och därför exploaterbar arbetskraft i städerna. Det är självklart att dessa människor aldrig haft råd att bygga sig jordbävningssäkra hus. Samtidigt är stadens grundläggande infrastruktur - rinnande vatten, elektricitet, vägar etcetera - eländig, ofta obefintlig. Regeringens möjligheter att mobilisera någon som helst katastrofhjälp är nära nog noll. Det internationella samfundet har i själva verket styrt Haiti sedan kuppen 2004. Samma länder som nu försöker få ihop nödhjälp till Haiti, har emellertid under de fem senaste åren konsekvent röstat emot varje förslag om utvidgning av FN:s mandat utöver dess omedelbara militära åtaganden. Förslag om att dirigera en del av sina investeringar mot fattigdomsbekämpning eller utveckling av jordbruket har avvisats, i stället har man stått fast vid det evigt upprepade talet om internationell hjälp. /.../ Om vi menar allvar med att hjälpa bör vi upphöra med att försöka kontrollera Haitis regering, att passivisera dess medborgare och exploatera dess näringsliv. Och sedan bör vi börja betala dem för åtminstone en del av den skada vi redan förorsakat.¹¹⁴

5 Avslutande diskussion

I den här uppsatsen har jag undersökt den förmedlade bilden av Haiti i Aftonbladet och Expressen under en specifik period. Syftet har varit att undersöka om och i så fall på vilka sätt den mediala bevakningen av Haiti-katastrofen präglats av postkoloniala indelningsprinciper.

Fokus för uppsatsen har varit att lyfta fram och visa på konstruktionen av de binära oppositioner som är verksamma i skapandet och upprätthållandet av sociala hierarkier. Genom att använda mig av postkolonial teoribildning och diskursanalys har jag försökt visa hur medias indelning i

¹¹⁴Haiti – ett våldtaget land. Omvärlden är ansvarig för omfattningen av lidandet. Aftonbladet (kultur) 21 januari 2010

dikotomier skapar en diskursiv mening som döljer bakomliggande maktförhållanden. Ambitionen har varit att synliggöra motsägelser och ambivalenser i de essentialistiska antaganden som utgör grunden i den hegemoniska diskursen om Väst och De Andra samt hur flera olika föränderliga diskurser samverkar och står i beroende av varandra i reproducerandet av norm och avvikelser. Men jag har också försökt visa hur förtryckande diskurser står i kontakt med en ekonomisk bas och det marxistiska påståendet att ”de härskande klasserna har de härskande idéerna”. Eller med andra ord: hur rasförtrycket normaliseras i en hegemonisk ordning som genomsyrar alla klasser. Men att det i sista hand är ekonomin som determinerar denna föränderliga ordning.¹¹⁵

Typberättelsen om Haiti är en eurocentrisk utvecklings saga där beskrivningarna av Haiti kan sammanfattas i en syn som bygger på föreställningar om att landet står lågt på den eurocentriskt definierade utvecklingsstegen och att det är Europa som i sin tur ska ta civilisationen till Haiti. En självspelande eurocentrism genomsyrar många av artikelförfattarnas retorik där de västerländska hjältarnas strävan mot att ge Haiti fred och frihet möts av våld och otacksamhet från haitierna sida.¹¹⁶ Detta inbegriper också den motsägelse som präglar hela rapporteringen kring Haiti: tidningarna ber oss skänka pengar till Haiti enligt en universell princip om alla människors lika värde, samtidigt som artikelförfattarnas rasifierade kategorisering av haitierna i överdrivna stereotyper tvärtemot främjar ett psykologiskt avskärmande från haitierna.¹¹⁷

Det mest signifikativa och återkommande temat för medierapporteringen är iscensättningen av Haiti som ett farligt land, präglat av fattigdom, korruption, våld och kriminalitet. Jordbävningsskatastrofen beskrivs inte främst som den utlösande faktorn till problemen i landet utan en händelse som bidragit till att öka, vad som framställs som mer eller mindre essentiella problem i det haitiska landet. Nedlåtande beskrivningar av Haiti kopplas i stort sett aldrig samman med asymmetriska maktförhållanden i ett vidare historiskt perspektiv. Tvärtemot fungerar medias beskrivningar av Haiti som ett naturaliserande av omgivande maktförhållanden då problemen i Haiti lyfts ur sitt komplexa sammanhang och behandlas som isolerade frågor. Haiti målas upp som det laglösa och ociviliserade landet, något som bland annat anses ta sig uttryck i desperation, plundring och mord. Denna hotbild ställs i direkt motsatsrelation till hjälparbetares och journalisters egen säkerhet och blir en av flera grundpelare för den misstro som riktas mot Haiti. Detta i symbios med den tillit som tillägnas det västerländska projektet. En tillit som tillskrivs hjälporganisationer och hjälparbetare i allmänhet och USA och dess militära interventioner i synnerhet.

¹¹⁵ Se Gramsci tolkad av Mulinari 2006

¹¹⁶ Brune visar hur denna berättelse även blir synlig på mikronivå i relationen Sverige och ”invandrare” Brune 2006a

¹¹⁷ Said 1978, s. 396

Bilden av Haiti och haitierna är emellertid inte helt entydig utan präglas av flera ambivalenser och motsägelser. Till synes motstridiga resonemang får dock liv och mening i dikotomier mellan Haiti och Väst. Dikotomier som i den dominerande mediebilden reproducerar föreställningar om ett rationellt, civiliserat, pålitligt och godhjärtat Väst i motsatsrelation till ett farligt, korrumperat, opålitligt och laglöst Haiti. Det finns dock en inom-medial diskussion där röster inom de båda tidningarna kritiserar nyhetsrapporteringen och som i olika grader problematiserar den rasifierade kollektivisering som etablerats i media. En kollektivisering som också innebär att alla inre maktstrukturer som präglar varje heterogen grupp osynliggörs eller förnekas när en grupp ställs mot en annan. Kritiken mot nyhetsrapporteringen visar på en viss förändringspotential men sker i en så liten utsträckning att den inte kan sägas störa den upprepade berättelse som fyller ut nyhetssidorna under den analyserade perioden.

Artiklarnas systematiskt negativa framställning av den kollektivt passiva eller farliga haitiern aktualiserar en bild av Den Andre som oföränderlig och statisk i sin position.¹¹⁸ Som jag uppmärksammat beskrivs också hur Haiti historiskt ständigt misslyckats med att skapa sin egen demokrati och detta utan att beröra globala socioekonomiska strukturer eller rasistiskt förtryck. I rak kontrast till detta framställs biståndet och det västerländska civilisatoriska projektet som (den enda) lösningen för haitiern och det som till slut ska frigöra Haiti – om landets invånare bara tar sig an det ”europeiska sättet”. Med andra ord förmedlar artiklarna ett ambivalent ställningstagande i synen på Haiti: å ena sidan ska Väst hjälpa Dem att hjälpa sig själva, å andra sidan kan De inte bli hjälpta på grund av deras historiska oförmåga att förändras, biståndshjälp till trots.

Vari från ska då förändringen komma? Hos vilka ligger hoppet om den demokratiska utvecklingen som eftersträvas? Efter vems intressen ska Haiti byggas upp? Enligt de flesta artikelförfattare verkar frågan inte ens beröra den haitiska befolkningen. Istället förutser många av författarna en framtid för Haiti där västvärlden sätter agendan och där hoppet sätts till hur väl Haiti lyckas att anpassa sig till ett nyliberalt ekonomiskt system. I artikeln *Massmord och katastrofer* ges en indikation på vad som upplevs vara ett eftersträvansvärt mål och frågan landar vid: eftersträvansvärt för vem?

Ständigt kaos och bristen på personlig säkerhet gör Haiti oattraktivt som turistland. Jämför med grannen Dominikanska republiken (ön är delad) som efter årtionden av brutal diktatur fått nån slags fungerande demokrati och blivit all inclusive-paradis för både amerikaner och svenskar. Dit ser vägen väldigt lång och svår ut för Haiti.¹¹⁹

¹¹⁸ Se: Said 1978 m fl

¹¹⁹ *Massmord och katastrofer*: Aftonbladet 14 januari 2010

Hall argumenterar för att vi inte kan anta att vad européerna sa om den nya världen bara var en cynisk mask för de egna intressena. Hall förklarar att diskursen om Väst och De Andra är skapad och influerad genom spelet av motiv och maktintressen. Men motiv och maktintressen är inte alltid medvetna eller rationella.¹²⁰ På liknande sätt kan vi inte anta att medias negativa beskrivningar och iscensättningar av Haiti bara är ett kalkylerande och cyniskt sätt att sälja lösnummer. Medias upprepning av förutsägbara och igenkännbara reportage föreslår att de utgår från en välkänd konceptuell karta att beskriva världen. Ett sätt att representera Väst och De Andra som i sin tur kräver att läsaren utgår från samma sätt att uppfatta världen.¹²¹ Hur vi ser på andra, de som vi betraktar som främmande, bygger upp vår syn på oss själva och i längden en identitet som vi tar för given. Detta är emellertid inget oskyldigt spel, utan ett spel genomsyrat av makt som konstituerar processer av överordning och underordning. En diskurs innehåller alltid makt och de som producerar diskursen om Väst och De Andra har också makten att göra den sann.¹²² Medias rapportering kring och om Haiti exemplifierar på många sätt en ”goda viljans dilemma”. Det vill säga att avsikten att lyfta fram hjälpbehovet till Haiti måste ses som något positivt, samtidigt som konsekvenserna av en rapportering som reproducerar diskursiva föreställningar om norm och avvikelse också befäster strukturer som har reella konsekvenser för människor i form av politiskt, socialt och ekonomiskt förtryck. En rapportering som istället utgår från haitiernas egna villkor, skulle också kunna främja en hjälp som i första hand är ett stöd till deras egen kamp för social, ekonomisk och politisk rättvisa. Första steget dit är synliggörandet av de massmedialt verksamma stereotyperna.

¹²⁰ Hall 1992, s. 294

¹²¹ Brune talar utifrån sin forskning om att det finns en symbolik i texter och bilder i den mediala berättelsen som aktiverar igenkänningsmekanismer. Brune 2006a, s. 149

¹²² Hall 1992, s. 295

Källor och litteratur

Filmkällor

BBC-dokumentär 2007. *RACISM: A HISTORY*. [Elektronisk] Tillgänglig: <<http://topdocumentaryfilms.com/racism-history/>> [Sedd: 2010-12-15]

Tryckta källor

Litteratur

Amnesty International online. [Elektronisk] Tillgänglig: <<http://www.amnesty.se/>> [Läst: 2010-12-24]

Ambjörnsson, Ronny 1994. *Öst och väst. Tankar om Europa mellan Asien och Amerika*. Stockholm: Natur och Kultur.

Brune, Ylva. 2006a. Invandrare i mediearkivets typgalleri. I: de los Reyes, Paulina - Molina, Irene - Mulinari, Diana (red). *Maktens (o)lika Förklädnader: Kön, klass och etnicitet i det postkoloniala Sverige*. Stockholm: Atlas

Brune, Ylva 2006b. Den dagliga dosen: Diskriminering i Nyheterna och Bladet. I: Camauër Leonor & Nohrstedt, Stig Arne (red.). *Mediernas Vi och Dom: Mediernas betydelse för den strukturella diskriminering*. SOU 2006: 21, s. 89-122. [Elektronisk] Tillgänglig: <<http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/05/86/34/fe68999e.pdf>> [Läst: 2010-12-01]

Dahlstedt, Magnus & Tesfahuney, Mekonnen 2004. Rörlighetens paradoxer – om ”migrationshot”, ett inhägnat Europa och en paranoid samtid. I: Dahlstedt, Magnus & Lindberg, Ingemar (red). *Rasism i Europa – migration i den nya världsordningen*. Danmark: Agora.

de los Reyes, Paulina - Molina, Irene - Mulinari, Diana 2006. Introduktion – Maktens (o)lika förklädnader. I: de los Reyes, Paulina - Molina, Irene - Mulinari, Diana (red) *Maktens (o)lika Förklädnader: Kön, klass och etnicitet i det postkoloniala Sverige*. Stockholm: Atlas.

de los Reyes, Paulina & Molina, Irene 2006. Kalla mörkrets natt! Kön, klass och ras/ethnicitet i det postkoloniala Sverige. I: de los Reyes, Paulina - Molina, Irene - Mulinari, Diana (red). *Maktens (o)lika Förklädnader: Kön, klass och etnicitet i det postkoloniala Sverige*. Stockholm: Atlas

Eriksson, Chatarina - Eriksson Baaz, Maria & Thörn, Håkan 1999. En introduktion till postkolonial teori. I: Eriksson, Chatarina - Eriksson Baaz, Maria & Thörn, Håkan (red.) *Globaliseringens kulturer. Den postkoloniala paradoxen, rasismen och det mångkulturella samhället*. Nora: Nya Doxa.

Eriksson Baaz, Maria 2001. Biståndet och partnerskapets problematik. I: Mc Eachrane, Michael & Faye, Louis (red.) *Sverige och de Andra. Postkoloniala perspektiv*. Falun: Natur och Kultur.

Ers, Agnes 2006. *I mänsklighetens namn. En etnologisk studie av ett svenskt biståndsprojekt i Rumänien*. Stockholm: Gidlunds förlag.

Easterly, William 2006. *Den vita mannens börda: Varför västerlandets ansträngningar att hjälpa resten av världen har gjort så stor skada och så liten nytta*. Översättning: Jönsson, Claes-Göran 2008. Finland: WS Bookwell.

Fazlhashemi, Mohammad 1999. Kolonialt medvetande utan kolonier. Svenska officerare på uppdrag i 1910-talets Persien. I: Berg, Magnus & Trépagny, Veronica (red) *I Andra länder. Historiska perspektiv på svensk förmedling av det främmande*. Falun: Historiska media.

Foucault, Michel 1980. Sexualitetens historia. I: *Viljan att veta*. Stockholm: Gidlunds.

Hall, Stuart 1992. The West and the Rest. Discourse and power. I: Hall, Stuart & Bram, Gieben (reds.) *Formations of Modernity*. Cambridge: Polity Press.

Hall, Stuart 1999. När inträffade "Det postkoloniala"? I: Eriksson, Chatarina - Eriksson Baaz, Maria - Thörn, Håkan. I: Eriksson Baaz, Maria - Eriksson, Catharina - Thörn, Håkan (red.) *Globaliseringens kulturer. Den postkoloniala paradoxen, rasismen och det mångkulturella samhället*. Nora: Nya Doxa.

Hallward, Peter (2007) 2010. *Damming the flood. Haiti and the politics of containment*. London:

Verso.

Horgby, Björn 1999. Konstruktionen av en imperialistisk världsbild under sent 1800-tal och tidigt 1900-tal. I: Berg, Magnus & Trépagny, Veronica (red.) *I Andra länder. Historiska perspektiv på svensk förmedling av det främmande*. Falun: Historiska media.

Jonsson, Stefan 2005. De andra. I: *Världen i vitögat: tre essäer om västerländsk kultur*. Stockholm: Norstedts förlag.

Jorgensen Winther, Marianne & Phillips, Louise 1999. *Diskursanalys som teori och metod*. Översättning: Torhell, Sven-Erik 2000. Lund: Studentlitteratur.

Klein, Naomi 2007. *Chockdoktrinen: Katastrofkapitalismens genombrott*. Översättning: Gundenäs, Henrik & Lindgren, Stefan. Stockholm: Ordfront

Loomba, Ania 2005. *Kolonialism/postkolonialism. En introduktion till ett forskningsfält*. Översättning: Söderlind, Oskar 2006. Stockholm: Tankekraft förlag.

McLeod, John 2000. *Beginning postcolonialism*, Manchester: Manchester University Press.

Mulinari, Diana 2006. Om det behövs blir vi uppkäftiga... I: de los Reyes, Paulina - Molina, Irene - Mulinari, Diana (red). *Maktens (o)lika Förklädnader: Kön, klass och etnicitet i det postkoloniala Sverige*. Stockholm: Atlas

Nationalencyklopedin online. *Haiti*. (senast uppdaterad ej angivet) [Elektronisk] Tillgänglig: <<http://www.ne.se/lang/haiti/197150>> [Läst: 2011-01-05]

Nationalencyklopedin online. *Aftonbladet*. (senast uppdaterad ej angivet) [Elektronisk] Tillgänglig: <<http://www.ne.se.till.biblextern.sh.se/lang/aftonbladet>> [Läst: 2011-01-05]

Nationalencyklopedin online. *Expressen*. (senast uppdaterad ej angivet) [Elektronisk] Tillgänglig: <<http://www.ne.se.till.biblextern.sh.se/lang/expressen>> [Läst: 2011-01-05]

Nerrgard, Anders 2006. Fackföreingsrörelsen i ett rasifierat samhälle. I: de los Reyes, Paulina -

Molina, Irene - Mulinari, Diana (red). *Maktens (o)lika Förklädnader: Kön, klass och etnicitet i det postkoloniala Sverige*. Stockholm: Atlas.

Palmberg, Mai 1999. Afrika och skolböckernas kultursyn. I: Berg, Magnus & Trépagny, Veronica (red) *I Andra länder. Historiska perspektiv på svensk förmedling av det främmande*. Falun: Historiska media.

Said W, Edward. 1978. *Orientalism*. Översättning: Sjöström. Hans O. 2004. Stockholm: Ordfront

www.aftonbladet.se (Hämtad: 2011-01-07)

www.expressen.se (Hämtad: 2011-01-07)

Citerade källor från mediearkivet Retriever

Aftonbladet

Haiti behöver mer än bara akuthjälp. Aftonbladet 14 januari 2010

Massmord och katastrofer. Aftonbladet 14 januari 2010

Haiti behöver mer än bara akuthjälp. Aftonbladet 14 januari 2010

Misär & mirakel - Agronomen Dennis räddar skadade barn. Aftonbladet 15 januari 2010

En stad i chock. Aftonbladet 16 januari 2010

Tog 7 miljoner från Röda korset – Johan af Donner riskerar ett långt fängelsestraff. Aftonbladet 16 januari 2010

Ett land i ruiner. Aftonbladet 17 januari 2010

Nu sprider sig våldet. Aftonbladet 18 januari 2010

Helvetet ligger 40 mil från paradiset. Aftonbladet 20 januari 2010

Haiti – ett våldtaget land. Omvärlden är ansvarig för omfattningen av lidandet. Aftonbladet (kultur)
21 januari 2010

Expressen

Här dras han fram – Tarmo grävdes fram efter 40 timmar i rasmassorna. Expressen 15 januari 2010

Tack för att ni finns, alla ni som vet vad man kan göra för att hjälpa till . Expressen 15 januari 2010

Obamas beslut är avgörande. Expressen 16 januari 2010

Reportern räddar liv i direktsändning. Expressen 17 januari 2010

Hela stan försvann. Expressen 18 januari 2010

Så ska Haiti återbyggas – svenskarna på plats för att hjälpa invånarna. Expressen 18 januari 2010

Medial massinvasion.. Expressen (kultur) 19 januari 2010

Katastrofen i Haiti – Presidenten borde lära av Bill Clinton. Expressen 19 januari 2010

Så tar USA över Haiti. Expressen 20 januari 2010

Allt är borta nu behövs din hjälp. Expressen 20 januari 2010

Bredda bilden av haitierna. Expressen (Ledare) 22 januari 2010

Slaget om mat. Expressen 22 januari 2010